

نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در تقویت عزم ملی برای حمایت از دستیابی به فنآوری هسته‌ای

حسن تلاشان^۱

چکیده

نوشتار درصدد پاسخ به این پرسش است که «سازمان‌های مردم‌نهاد چه نقشی در تقویت عزم ملی برای حمایت از دستیابی به فنآوری هسته‌ای دارند؟» بدین منظور لازم بود در ابتدا به مفهوم عزم ملی اشاره شود. نکته‌ی قابل توجه این است که بدون اراده و عزم ملی، تحقق قدرت ملی امکان‌پذیر نیست. سپس بعضی از تعاریف مربوط به سازمان‌های مردم‌نهاد (N.G.O) ارائه شد. در ادامه، نقش این سازمان‌ها در توسعه‌ی ملی و بین‌المللی و همچنین کارکردهای آن‌ها همچون مشارکت ملی، وحدت و همبستگی ملی، جامعه‌پذیری، تربیت نیروهای کارآمد و شایسته‌سالاری به رشته‌ی تحریر درآمده است. در نهایت به بیان نقش این تشکلهای اعم از تشکلهای دانشجویی، صنفی و... در پرونده‌ی هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. در ادامه این نتیجه به دست آمده است که حمایت‌های همه‌جانبه این تشکلهای و ملت ایران باعث شده است که این پرونده به عنوان یک پرونده‌ی ملی در سطح جهان شناخته شود. همین موضوع موجب شد که برخورد با ایران توسط قدرتهای متخاصم را دچار مشکل اساسی کند.

کلیدواژه‌ها: سازمان‌های مردم‌نهاد، عزم ملی، فنآوری هسته‌ای

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران به علت پیشرفت های علمی همچون فنآوری هسته ای، سلول های بنیادین و... در آستانه ای یک جهش بزرگ قرار گرفته است. برخی از قدرت های بزرگ به علت خصومتی که با جمهوری اسلامی ایران دارند به شدت با دست یابی ایران به تکنولوژی هسته ای مخالفت می ورزند و تمام امکانات خود را برای تبدیل نشدن ایران به قدرت هسته ای بسیج کرده اند. به همین جهت برای جلوگیری از اقدامات خصمانه ای آن ها نیاز به بسیج عزم و اراده ی ملی است. در این نوشتار سعی بر این است که نقش تشکل های غیردولتی در تقویت عزم ملی برای حمایت از دست یابی به فنآوری هسته ای مورد بررسی قرار گیرد؛ به همین جهت در ابتدا به مباحث نظری مربوط پرداخته خواهد شد و سپس بر اساس مباحث نظری مذکور به نقش این تشکل ها در پرونده ی هسته ای ایران اشاره خواهد شد.

چیستی و چرایی عزم ملی

عزم یا روحیه ی ملی یکی از عناصر بسیار مهم قدرت محسوب می شود. به نظر مورگنتا^۱ روحیه یا عزم ملی درجه ای از تصمیم افراد یک جامعه است که از طریق آن سیاست خارجی دولت خود را در زمان صلح یا جنگ پشتیبانی می کند. (۱۲۹، ۱۹۶۷ Morgenthau)، عزم ملی را می توان به تمایل و رضایتی که در ضمیر عده ی زیادی از افراد کشور پیدا می شود تا منافع کشور را برتر از منافع و مصالح شخصی خود بشمارند، نیز تعریف کرد. چشم پوشی از منافع شخصی و حمایت از دولت بدون تردید اثر مهمی در قدرتمندی کشور برای نفوذ و تأثیر گذاشتن بر رفتار کشورهای دیگر دارد. عزم ملی می تواند بر تمام شؤون یک ملت مانند کشاورزی، صنعت، سیاست و قدرت نظامی تأثیرگذار باشد.

عزم ملی می تواند به شکل «افکار عمومی» مطرح شود که به طور قطع هیچ

---

1. Morgenthau

دولتی چه دموکرات و چه غیر دموکرات نمی‌تواند بدون توجه به آن به سیاست گذاری بپردازد و هیچ تصمیمی بدون حمایت افکار عمومی قرین موفقیت نخواهد شد. وجود عزم ملی و یا فقدان آن می‌تواند باعث پیروزی‌ها و یا شکست‌های بزرگ شود. به عنوان نمونه عدم وجود عزم و اراده‌ی ملی در مردم آمریکا برای جنگ علیه مردم ویتنام در نهایت منجر به شکست بزرگترین قدرت وقت یعنی ایالات متحده‌ی آمریکا شد. بنابراین دولت‌ها باید سعی کنند موافقت مردم خود را نسبت به اهداف و سیاست‌های داخلی و خارجی جلب نمایند. اعتماد به رهبران و دستگاه‌های دولتی یکی از عوامل مهم فداکاری و پشتیبانی از تصمیمات دولت است؛ زیرا قریب به اتفاق مردم، وطن خود را دوست دارند و اگر احساس کنند که حکومت مظهر کامل و واقعی اراده‌ی ملت است و در راه «منافع ملی» گام برمی‌دارد، حاضرند حتی بر خلاف منافع شخصی خود، در راه مقاصد و اهداف ملی کمال فداکاری و گذشت را بنمایند.

یکی دیگر از عواملی که در عزم و اراده‌ی ملی تأثیرگذار است، میزان همبستگی است که افراد کشور به سبب عضویت در یک واحد سیاسی به طور عموم در خود احساس می‌کنند. به عبارت دیگر اگر افراد جامعه خود را قبل از هر چیز عضوی از ملت دانسته و احساس وحدت با همه‌ی افراد ملت را داشته باشند، این احساس موجب افزایش روحیه‌ی فداکاری در راه ملت خواهد شد. مثلاً اگر افراد قبل از هر چیز خود را ایرانی احساس کنند تا عضو حزب، دسته یا گروهی خاص، این احساس می‌تواند فداکاری و حمایت از سیاست‌های ملی را تقویت نماید؛ زیرا در این صورت ملت یا کشور برای افراد، مهم است نه طبقه و یا حزب خاص.

اراده و عزم ملی افراد، برای فداکاری در راه کشور تنها معلول احساس اتحاد و همبستگی افراد با جامعه‌ی ملی و اعتماد به دولتی نیست که آن را مظهر واقعی ملت بدانند، بلکه ایدئولوژی حاکم و رایج نیز یکی از عوامل و مبانی مهم روحیه‌ی ملی به شمار می‌آید. اگر توده‌ی مردم به ایدئولوژی حاکم اعتقاد داشته باشند و از آن پیروی کنند در این صورت آمادگی افراد برای فداکاری در راه ملت افزایش خواهد یافت؛ زیرا مردم فکر می‌کنند آنچه دولت انجام می‌دهد در راه جامعه‌ی عمل پوشاندن به اعتقادات ملت است؛

عقایدی که مردم خود را موظف به حفظ آن از خطرات و تهدیدات موجود می‌دانند (بهزادی، ۱۳۷۳، ۲۳۵).

جایگاه عزم ملی در مفهوم قدرت

عزم و اراده‌ی ملی در تبیین مفهوم قدرت نقش بسیار تعیین کننده ای دارد. بدون اراده و عزم ملی امکان تحقق مفهوم قدرت، وجود ندارد. برای اثبات این واقعیت در ابتدا به تعریف کلاین^۱ از مفهوم قدرت پرداخته می‌شود. وی مفهوم قدرت را در قالب فرمول ذیل بیان می‌کند:

$$P_p = (C+E+M) (M+W)$$

C: Critical Mass/ (سرزمین/ Territory + جمعیت/ Population) جرم بحرانی/

E: Economic Power/ قدرت اقتصادی/

M: Military power/ قدرت نظامی/

S: Strategic Purpose/ هدف استراتژیک/

W: Will to pursue strategy/ اراده و عزم ملی برای اجرای استراتژی/

بر اساس این تعریف، کلاین به چهار عنصر کلیدی سازنده‌ی قدرت اشاره کرده است که عبارتند از: جمعیت، سرزمین، قدرت اقتصادی و قدرت نظامی. هر کدام از این عوامل به نحوی در افزایش قدرت واحدهای سیاسی تأثیرگذار هستند. به عنوان مثال کمیّت و کیفیت جمعیت می‌تواند تأثیر به سزایی در افزایش قدرت داشته باشد. از جهت کمیّ، تجربه‌ی تاریخی نشان داده است کشورهایی که به عنوان قدرت بزرگ مطرح شده‌اند، کمتر از چهل میلیون نفر جمعیت نداشته‌اند. ولی اینطور نیست که هر جمعیت زیادی تأثیر مثبت بر قدرت داشته باشد. در طول تاریخ کشورهایی با جمعیت بسیار زیاد نیز وجود داشته‌اند که هرگز به عنوان یک قدرت بزرگ مطرح نشده‌اند، بر همین اساس جمعیت در صورتی می‌تواند باعث افزایش قدرت ملی شود که از عوامل کیفی همچون

1- Cline

سواد، آگاهی، بینش سیاسی، تخصص، تجربه، مدیریت، سلامت، رفاه، وفاداری، ایدئولوژی پویا و حرکت آفرین و... برخوردار باشد. هنگامی که عوامل کمی و کیفی مناسبی به وجود آید، بدیهی است این چنین جمعیتی باعث افزایش قدرت ملی خواهد شد.

کلاين پس از بیان عناصر چهارگانه‌ی تأثیرگذار بر قدرت، تدوین استراتژی را مطرح می‌نماید. وی معتقد است که پس از تعیین میزان توان و نیروی موجود می‌بایست به تدوین استراتژی ملی پرداخت. استراتژی مورد نظر باید بر اساس توانایی، امکانات و مقدرات موجود باشد. اگر استراتژی کمتر باشد باعث هدر رفتن توان ملی خواهد شد و در صورتی که فراتر از توانایی و مقدرات باشد، بلند پروازی و دست نیافتنی خواهد بود. سؤال اساسی این است که: آیا در این مرحله، یعنی پس از تدوین استراتژی، مفهوم قدرت محقق شده است؟ وی معتقد است تا این مرحله هنوز مفهوم قدرت محقق نشده است. زمانی می‌توان گفت مفهوم قدرت در جامعه تحقق یافته، که اراده و عزم ملی برای اجرای استراتژی وجود داشته باشد. در غیر این صورت آنچه که از امکانات و مقدرات وجود دارد صرفاً مجموعه‌ای از توانایی‌ها و نیرو می‌باشد.

با توجه به توضیحات ارائه شده به جایگاه ویژه و تعیین کننده‌ی اراده و عزم ملی می‌توان پی برد. به طوری که تحقق قدرت ملی در گرو این متغیر اساسی و تعیین کننده است.

چیستی سازمان‌های مردم نهاد

تنوع سازمان‌های مردم نهاد یا غیر دولتی هر نوع تعریف ساده از آنها را دشوار می‌کند. از نظر بانک جهانی این نوع سازمان‌ها، گروه‌ها و نهادهایی را در بر می‌گیرد که حداقل تا حدود زیادی از حکومت‌ها مستقل هستند و اهداف انسان دوستانه را دنبال می‌کنند. آنها در کشورهای صنعتی کارگزارانی خصوصی هستند که از توسعه‌ی ملی و بین‌المللی حمایت می‌کنند. NGO ها، انجمن‌های خیریه و مذهبی را که سرمایه‌های خصوصی را برای توسعه بسیج می‌کنند، در بر می‌گیرد. این سازمان‌ها همچنین تعاونی‌های مستقل،

انجمن‌های محلی، گروه‌های زنان، انجمن‌های روستایی را شامل می‌شود. گروه‌های شهروندی نیز که آگاهی عمومی را بالا برده و در سیاست تأثیر می‌گذارند NGO محسوب می‌شوند (شهرداری ها، شماره ۷۶).

در کارگاه آموزشی NGO که در سال ۱۹۸۸ در شهر بانکوک تایلند برگزار شد از سازمان غیر دولتی تعاریف گوناگونی ارائه شد که در اینجا به چند مورد از آن اشاره می‌شود: «سازمانی غیر انتفاعی، داوطلبانه، خدمت‌گرا و توسعه‌مدار که در جهت منافع اعضا و یا سایر افراد جامعه عمل می‌نماید.» «سازمان توسعه‌ی اجتماعی که هدف آن توانمندسازی افراد جامعه است.» و «به سازمان یا گروهی از افراد اطلاق می‌شود که به دور از شیوه‌های کنترلی شدید خارجی در مسیر اهداف و مقاصد کار می‌کند که دستیابی به آن‌ها منجر به تغییرات مطلوب در جامعه، ناحیه و یا منطقه ای می‌شود که در آن به فعالیت می‌پردازند (Workshop Notes, 17-21). براساس تعاریف مذکور و همچنین تعریف بانک جهانی نتیجه‌گیری می‌شود که سازمان‌های غیر دولتی دو مأموریت مهم به عهده دارند که عبارتند از: ۱- کمک به توسعه‌ی ملی ۲- کمک به توسعه‌ی بین‌المللی.

۱- کمک به توسعه‌ی ملی: یکی از شیوه‌های تأثیرگذار بر توسعه‌ی ملی، افزایش مشارکت اجتماعی در برنامه‌ها می‌باشد، هر اندازه مشارکت اجتماعی در برنامه‌ها بیشتر باشد به همان میزان برنامه و سیاست‌های توسعه به هدف‌های خود نزدیک تر می‌شود و تحقق آن امکان پذیر می‌گردد. حال سؤال اصلی این است که چگونه می‌توان مشارکت اجتماعی افراد جامعه را در فرآیند برنامه‌های توسعه ایجاد، جلب و گسترش داد؟ یکی از مؤثرترین و مناسب‌ترین راه‌های جلب مشارکت اجتماعی در برنامه‌های توسعه‌ی، ایجاد تشکل یا سازمان‌های غیر دولتی است که براساس نیاز و هدف مشترک اعضا به طور آگاهانه، ارادی و اختیاری به وجود می‌آید و به شکل دموکراتیک اداره می‌شود. این سازمان‌ها که برپایه‌ی اراده‌ی جمعی شکل می‌گیرند و موتور محرکه‌ی آن را وجدان جمعی تشکیل می‌دهد، مرکز تعاملات نیروهای کارشناسی و تخصصی علاقه‌مند به کار می‌باشد که مشکلات را با تمامی وجود حسّ می‌کنند و راه‌های برون رفت را نیز با سال‌ها

کار و تلاش در تمامی ابعاد مسأله به درستی می‌شناسند. بنابر این سازمان‌های مردم نهاد بهترین تشکل در دو حوزه ی تخصصی و تجربی آن می‌باشند که مناسب ترین و کارآمدترین راههای توسعه را فراروی جامعه قرار می‌دهند.

این اصل جامعه شناختی را باید همواره در نظر داشت که اگر هر نوع اقدام اجتماعی که در پیوند با نیازها، خواست‌ها، مشارکت اجتماعی و با ویژگی‌های همکاری و همیاری همراه گردید و در تشکل‌های غیر دولتی با روش ارادی، آگاهانه و دموکراتیک متبلور شده باشد، قطعاً به نتیجه‌ی مطلوب و در حد انتظار دست خواهد یافت. بر اساس چنین اصلی است که دولت‌ها از گسترش سازمان‌های غیردولتی استقبال کرده و موانع تأسیس آن را از سر راه برمی‌دارند.

۲- کمک به توسعه‌ی بین‌المللی: سازمان تجارت جهانی^۱ و بحث جهانی شدن^۲، دهکده‌ی جهانی مک لوهان را جامعه‌ی عمل پوشانده است. امروزه هر روندی که در کشورهای صنعتی رخ دهد در فرآیند برنامه‌ها و سیاست گذاری های کشورهای در حال توسعه تأثیر می‌گذارد و هر نوع تحوّل و تغییری که در ساختارها و کارکردهای کشورهای جنوب بر روند برنامه‌های اقتصادی کشورهای شمال مؤثر واقع می‌شود، بویژه تولید انبوه^۳، ملازمه با قدرت خرید کشورهای در حال توسعه دارد. به عبارتی توسعه از ضرورت‌ها و نیازهای جهان امروز است که همه‌ی کشورهای صنعتی و در حال توسعه را به همکاری و کمک به توسعه‌ی متقابل فرا می‌خواند که برای تحقّق آن سازمان‌های غیردولتی می‌توانند خارج از مناسبات دولت‌ها و براساس نیازهای مشترک بشری جلوه‌های ویژه‌ای از همکاری و مساعدت‌های بین‌المللی را به منّصه‌ی ظهور برسانند. امروزه همه‌ی ملت‌های این کره‌ی خاکی سرنشین یک کشتی هستند که هر خلیی توسط هریک از سرنشینان در بدنه‌ی کشتی ایجاد شود، زندگی همگان را با تهدید مواجه خواهد ساخت. همان طور که آثار و تبعات گازهای گلخانه‌ای که به لایه‌ی ازون صدمه می‌زند، خطری

جدی برای همگان به وجود آورده است. رفع این قبیل خطرها و تهدیدات که بخشی از آن با رشد صنایع و استفاده از ظرفیت‌ها و ابزار و وسایل نوین به وجود می‌آید در گرو همکاری و مشارکت مردم است. به طور قطع بدون حضور فعال مردم، دولت‌ها قادر به مهار و کنترل آن‌ها نبوده و نیستند. خلاصه اینکه برای کشور ما نیز توسعه و گسترش سازمان‌های غیر دولتی نه تفنّن، بلکه ضرورتی است که باید در گسترش کمی و کیفی آن کوشش‌ها و تلاش‌های پیگیر و مستمر را به کار بست و موانع تأسیس و فعالیت آن‌ها و همچنین راه‌های رفع آن‌ها را شناسایی و اقدام لازم را به عمل آورد تا از فرصت‌های موجود با گسترش سازمان‌های غیر دولتی برای توسعه‌ی کشور به نحو مطلوب و شایسته بهره‌گیری شود (پیام آبادگران، شماره‌ی ۱۹۸).

اهمیت و ضرورت فنّاوری هسته‌ای

مدّت‌ها است که تبلیغات گسترده‌ای توسط رسانه‌های غربی آغاز شده تا هدف ج.ا. ایران را از دستیابی به این فنّاوری، ساخت سلاح هسته‌ای اعلام کنند. این در حالی است که ایران همواره انگیزه‌ی خود را بهره‌گیری از این فنّاوری در عرصه‌های صلح آمیز همچون انرژی، پزشکی، بهداشتی، کشاورزی، دامپزشکی، صنایع غذایی، علوم ارتباطات، صنعت و سایر استفاده‌های صلح آمیز اعلام کرده است. ضمن این که از این علم می‌توان در صنایع نظامی به استثنای سلاح‌های هسته‌ای نیز بهره‌برداری‌های مفیدی کرد. از جمله استفاده‌ی نظامی آن شناسایی مین‌های ضد نفر است که آژانس انرژی اتمی اولین بار در کرواسی در این رابطه استفاده کرد. با توجّه به مقدمات مذکور در ادامه، به ضرورت‌ها و اهمیت بهره‌مندی ایران از این فنّاوری اشاره می‌شود.

الف- تأمین انرژی: برای تداوم رشد و توسعه نیاز به دسترسی آسان و مطمئن به منابع انرژی است. هرچند کشور ما دارای منابع سرشار سوخت فسیلی می‌باشد ولی برآوردهای موجود نشان دهنده‌ی اتمام این منابع در چند دهه‌ی آینده است. در حال حاضر مصرف انرژی در کشور با جمعیتی معادل ۷۰ میلیون نفر، ۹۳۲/۹ میلیون بشکه نفت خام

است. مصرف انرژی در ۱۹۷۷ تاکنون به طور متوسط ۶/۳ درصد افزایش داشته است. کل مصرف انرژی از ۱۸۰/۹ میلیون بشکه معادل نفت خام در سال ۱۹۷۷ با متوسط رشد سالانه ۵/۸ درصد به ۶۶۱/۷ میلیون بشکه نفت خام تا سال ۲۰۰۱ افزایش یافته است. در همین دوره میزان تولید برق از ۱۹۸۴۷ میلیون کیلو وات ساعت در سال ۱۳۵۶ به ۱۳۰۰۸۲/۳ میلیون کیلو وات ساعت در سال ۱۳۸۰ ارتقا یافت. بنابر این متوسط رشد سالانه‌ی تولید برق در طی سال‌های مذکور ۸/۵۲ درصد است. طی سال‌های مذکور نیروگاه‌های کشور جهت تولید برق مصرفی مورد نیاز، مصرف خود را از ۲۹/۶ میلیون بشکه معادل نفت خام به ۲۲۵/۷ میلیون بشکه نفت خام افزایش داده است. میزان متوسط رشد مصرف نیروگاه‌ها در این دوره ۸/۸ درصد بوده است (باقری، ۸۳، ۱۳-۱۲) آمار فوق نشان دهنده‌ی سیر صعودی مصرف انرژی است.

ب- دستیابی به تکنولوژیهای برتر: چهار علم مهم و استراتژیک وجود دارد که دستیابی به حداقل یکی از آنها می‌تواند کشوری را با یک جهش از سطح توسعه نیافتگی به توسعه یافته تبدیل کند. این علوم عبارتند از: ۱- انرژی هسته‌ی ۲- علوم فضایی ۳- علم ژنتیک یا سلولهای بنیادین ۴- دیجیتال. در حال حاضر اقدامات مفید و ارزنده‌ی در موضوعات چهارگانه مزبور در کشور انجام شده است که از جمله این اقدامات، پیشرفت‌های ارزنده‌ی در انرژی هسته‌ای است.

این علم در کشور از جهت متخصصین و قطعات صنعتی به طور کامل بومی شده است به طور کل می‌توان گفت که ایران به چرخه‌ی کامل سوخت هسته‌ای برای نیروگاه‌های هسته‌ای دست یافته است. در همین راستا ذکر این نکته ضروری است که دانش غنی سازی شاه کلید بسیاری از صنایع دیگر از جمله موشک‌های بالستیک، نانو تکنولوژی، بیوتکنولوژی، ماهواره و صنایع هوا فضا می‌باشد. افرادی که در این زمینه تربیت می‌شوند در تمام تکنولوژی‌های برتر استفاده می‌شوند.

بنابر این فعالیتهای هسته‌ای ایران تنها ناشی از ضرورت‌های اقتصادی یا اجتماعی نیست؛ بلکه دستیابی به دانش‌های نوین در جهت ایجاد یک تمدن بزرگ اسلامی مدنظر مقامات عالی رتبه‌ی نظام بوده است. مقام معظم رهبری در این خصوص

فرمودند:

«تلاش برای دستیابی به فنآوری هسته ای و دیگر فنآوری هایی که ایران را به اوج قلّه‌ی علم نزدیک می‌کند، امری واجب و وظیفه‌ای ملی است» (مطالعات سیاسی روز، ۴۱).

ج- وابستگی علوم گوناگون به تکنولوژی هسته ای: علاوه بر استفاده از تکنولوژی هسته ای برای تولید انرژی، سایر علوم همانند پزشکی، کشاورزی، دامپزشکی و دامپروری به این تکنولوژی وابسته‌اند. نقش بسیار زیاد تکنولوژی هسته ای در دانش پزشکی، یکی از زمینه‌ها و انگیزه‌های مهم ایران برای دستیابی به این دانش بوده است. در حال حاضر بیش از ۵۰ مرکز پزشکی هسته ای در ایران وجود دارد. سرطان شناسی و درمان سرطان، تشخیص بیماری‌های تیروئید و درمان آنها، کنترل کیفی رادیو داروهای خوراکی، تصویرگیری بیماری‌های قلبی، تشخیص عفونت‌ها و التهاب مفصلی، آمبولی و لخته‌های وریدی، تشخیص کم خونی یا سندرم در جذب ویتامین B₁₂ و... از جمله مواردی هستند که در مراکز پزشکی هسته ای انجام می‌شود. مواد اصلی این علم از زباله‌های هسته ای و رادیواکتیوی به دست می‌آید که در شرایط فعلی بسیاری از آنها از خارج وارد می‌شود. مولیبدنیوم و رادیو داروی تکنسیم یکی از مواد اصلی پزشکی هسته ای را تشکیل می‌دهد. جمهوری اسلامی کارخانه تولید رادیو ایزوتوپ مولیبدنیوم، یدوزنون (کارخانه‌ی Mix) را در همین ارتباط تأسیس کرد اما هنوز غیر عملیاتی است (خبرگزاری مهر، ۸۲/۶/۲۱).

کارکردهای سازمان‌های مردم نهاد

این نوع سازمان‌ها از کارکردهای مثبت فراوانی برخوردار هستند که در اینجا به اهم آنها اشاره می‌شود:

۱- افزایش مشارکت مردم: مشارکت عبارت است از میزانی که شهروندان، از حقوق دموکراتیک عادی خود مبنی بر پرداختن به آن دسته از فعالیت هایی که در قانون تعیین شده، استفاده می‌کنند. به عبارت دیگر مشارکت عبارت است از میزان بهره مندی افراد جامعه از حق خود برای دخالت در مسائل و تصمیم گیری‌های سیاسی، اقتصادی و

فرهنگی، که این میزان مشارکت با میزان نهادمندی آن کشور ارتباط دارد. جوامعی که از سطح مشارکت کمتری برخوردارند در مقایسه با کشورهایی که سطح مشارکت بالاتری دارند از نهادینگی کمتری برخوردار می‌باشند. به نسبتی که سطح مشارکت افزایش یابد انسجام و تطبیق پذیری نهادها نیز افزایش خواهد یافت.

از آنجا که انسان موجودی مدنی الطبع می‌باشد، همواره سعی می‌کند که در سرنوشت اجتماعی خویش مشارکت نماید. افزایش آگاهی‌ها حس مشارکت جویی را تقویت می‌کند. عدم تمایل دولت‌ها به گسترش مشارکت می‌تواند منجر به بحران‌های اجتماعی شود. به همین دلیل در نظام‌های نوین تشکّل‌های مردمی از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. زیرا نه تنها از بحران‌های اجتماعی جلوگیری می‌کنند بلکه باعث تثبیت و تحکیم نظام سیاسی موجود خواهند شد. در کل می‌توان اذعان کرد مشارکت مردم می‌تواند باعث اجماع و تفاهم ملی شود.

۲- یکپارچگی و وحدت ملی: بنابر تعریف، وحدت ملی عبارت است از تنظیم ساختارها و فرآیندهایی که به وسیله‌ی آن‌ها عناصر مجزاً و متفرّق در یک سرزمین ملی معین وارد مشارکت با معنی در تمام ابعاد یک نظام می‌شوند (رحیمی، ۱۳۷۸، ۱۳۵) وحدت ملی حاکی از نوعی رفتار شهروندان در مقابل دولت می‌باشد که موجب استحکام و انسجام ملی می‌شود. از این نوع رفتار با عناوین گوناگون از جمله وفاداری، اتحاد یا ترجیح ملاحظات ملی نسبت به ملاحظات محلی، فرقه‌ای یا قبیله‌ای نام برده می‌شود. اگرچه ممکن است نهادهای غیر دولتی در ابتدا باعث تفرقه و تشتت شوند اما در ادامه با فعالیت قانونمند آن‌ها وحدتی فراگیرتر و مستحکم‌تر از پیوندهای گذشته شکل خواهد گرفت.

قدرت ادغام‌کنندگی نهادهای غیر دولتی از جمله کار ویژه‌هایی است که به وحدت و استحکام ملی کمک می‌کند. چنین نهادهایی سعی بر این دارند که افراد جامعه که دارای علائق مشترک اقتصادی، فرهنگی و... هستند دور هم جمع کند و با یک دست کردن نظرات و راهکارهای متنوع و متعدّد، هدف واحدی را دنبال کنند. در این حالت با تجمیع نظرات و ادغام آن‌ها در یکدیگر شاهد انسجام و اتحاد بیشتری خواهیم بود.

تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری از دیگر کار ویژه‌های نهادهای غیردولتی است.

صاحب نظرانی همانند گابریل آلموند، جیمز کلنن و بینگام پاول این کار ویژه‌ها را مدّ نظر قرار داده‌اند. در این نگرش نهادهای غیر دولتی در قالب یک تشکل واحد به عنوان یک سیستم به اتخاذ تصمیم می‌پردازند. بنابر این می‌توان گفت این نهادها، درخواست‌ها و تقاضاها را جمع‌آوری و پس از سیر مراحل و تحلیل و دسته‌بندی در درون این نهادها به اتخاذ تصمیم می‌پردازند.

۳- جامعه‌پذیری^۱: جامعه‌پذیری یعنی شیوه‌ی آشنا شدن افراد با ارزش‌ها و رفتارهای^۲ جامعه‌ی خویش (آلموند و دیگران، ۱۳۷۶، ۵۷) جامعه‌پذیری به دو شیوه‌ی مستقیم و غیر مستقیم انجام می‌شود. جامعه‌پذیری مستقیم حالتی است که اطلاعات، ارزش‌ها یا احساسات در موضوع مورد نظر به صراحت انتقال می‌یابد (همان، ۵۸) آموزش‌ها در موضوعات اقتصادی، فرهنگی و یا حرفه و فن و... را می‌توان در همین راستا نام برد. جامعه‌پذیری غیر مستقیم هنگامی رخ می‌دهد که تجربیات ما ناخواسته بر اساس رفتار و اقدامات گروه شکل می‌گیرد (همان) نهادهای غیردولتی به هر دو شکل مذکور اقدام به جامعه‌پذیری اعضای خود می‌کنند. در غیر این صورت امکان ادامه‌ی حیات این چنین نهادهایی وجود ندارد. زیرا تا وحدت رویه، رفتار و عملکرد به وجود نیاید امکان تعامل سازنده در یک سازمان برای عده‌ای از اشخاص وجود ندارد. این هماهنگی زمانی محقق خواهد شد که عملیات جامعه‌پذیری به درستی انجام شود.

۴- تربیت نیروهای کارآمد: بعضی از نهادهای غیردولتی در راستای اهداف خود اقدام به تربیت نیروهای متخصص در زمینه‌های مورد نظر خود می‌کنند که در نهایت باعث افزایش کارآمدی و اثر بخشی واحدهای اقتصادی، فرهنگی و... می‌شود. آموزش‌های نظری و تجربی باعث می‌شود که افراد در هنگام احراز مشاغل به مأموریت و وظیفه و کار خود آشنایی لازم را داشته باشند؛ و با کمترین خطا به پیشبرد اهداف سازمان مورد نظر بپردازد و موجبات افزایش بهره‌وری، کارایی، اثر بخشی و در نهایت رشد و توسعه‌ی کشور در ابعاد گوناگون را فراهم سازد.

1- Socialization

2- Attitudes

۵- شایسته سالاری: یکی از ویژگی‌های نظام‌هایی که شاهد رشد و توسعه در زمینه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... بوده‌اند نهادینه شدن شایسته سالاری در تمام ابعاد مذکور بوده است. بدیهی است جوامعی که در آن شایسته سالاری حکمفرما نباشد و افراد نالایق و بی کفایت امور گوناگون را در اختیار داشته باشند، نه تنها روی ترقی و تعالی نخواهد دید، بلکه شاهد عقب ماندگی روز افزون و شاید غیر قابل جبران در عرصه‌های مختلف خواهند بود. نهادهای غیر دولتی نقش مهمی در حاکمیت شایسته سالاری در جوامع مختلف ایفا می‌کنند. این نهادها با انتخاب افراد خلاق و مستعد در زمینه‌های گوناگون و انجام برنامه‌هایی که باعث شکوفایی استعدادهای مذکور می‌شوند کمک شایان توجهی در راستای شایسته سالاری به عمل می‌آورند. یکی از این اقدامات، آموزش است. آموزش اعضا ضمن این که آنها را با وظایف و مأموریت محوله آشنا می‌سازد، باعث کسب آگاهی‌ها و تخصص مورد نیاز خواهد شد.

با توجه به کارکردهای مذکور می‌توان به نقش سازمان‌های غیر دولتی در تقویت عزم ملی برای حمایت از دست یابی به فناوری هسته ای پی برد. این کارکردها هر کدام به نحوی در تقویت عزم ملی تأثیرگذار است. در اینجا به توضیح مختصر و چگونگی تأثیر گذاری هر کدام از آنها می‌پردازیم :

مشارکت ملی زمانی محقق می‌شود که افراد جامعه با پذیرش تصمیمات کلان سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و...، سعی در نقش آفرینی در اجرای آنها دارند. این مشارکت زمانی اتفاق می‌افتد که نسبت به منافع این چنین تصمیماتی آگاهی لازم را کسب نمایند. در صورتی که نسبت به منافع این نوع تصمیمات مطمئن شوند، علاوه بر حمایت از آن، در مرحله‌ی اجرا نیز مشارکت لازم را به عمل خواهند آورد. بنابر این اگر سازمان‌های مردم نهاد بتوانند اعضای خود را نسبت به استراتژی هسته ای کشور آشنا سازند و منافع آن را برای نسل‌های حال و آینده به خوبی تبیین کنند؛ به طور قطع اراده و عزم ملی برای اجرای آن بیش از پیش بسیج خواهد شد.

وحدت و یکپارچگی ملی یکی از کارکردهای سازمان‌های مردم نهاد است. آن‌ها با تجمیع نظرات گوناگون موجب اتحاد و انسجام هرچه بیشتر افراد جامعه می‌شوند.

نتیجه‌ی این وحدت، وفاداری و ترجیح ملاحظات ملی نسبت به ملاحظات فردی، محلی و غیره خواهد بود. در مسأله‌ی هسته‌ی ای نیز این سازمان‌ها می‌توانند با تجمیع نظرات موجبات انسجام و وحدت ملی را فراهم نمایند و با ایجاد چنین همبستگی به تحقق خواست ملی جامعه‌ی عمل بیوشانند.

به همین صورت کارکردهای دیگر این سازمان‌ها همچون جامعه‌پذیری، تربیت نیروهای کارآمد و شایسته‌ی سالاری هرکدام به نحوی می‌توانند در تقویت عزم ملی برای حمایت از دست‌یابی به فنآوری هسته‌ی ای تأثیرگذار باشند. یکی از وجوه مشترک سه کارکرد اخیرالذکر که اهمیت به‌سزایی در این زمینه دارد، «آموزش» است. در صورتی که موضوع آموزش‌های مستقیم و غیرمستقیم به خوبی اجرا شود، جامعه‌پذیری افراد، تربیت نیروهای کارآمد و شایسته‌ی سالاری محقق خواهد شد. در همین راستا آموزش‌های مستقیم و غیرمستقیم توسط سازمان‌های مردم‌نهاد می‌تواند منجر به تقویت بیش از پیش اراده و عزم ملی در حمایت همه‌جانبه از دستیابی کشورمان به فنآوری هسته‌ی ای شود.

سازمان‌های مردم‌نهاد و فنآوری هسته‌ای

جمهوری اسلامی برای نیل به اهداف داخلی و خارجی خود همواره از ابزار و وسایل گوناگون استفاده کرده است. یکی از تأثیرگذارترین ابزار حمایت‌های مردمی در قالب گروه‌ها و سازمان‌های غیردولتی بوده است. این سازمان‌ها به‌طور معمول به شیوه‌های گوناگون همچون اعلامیه، راهپیمایی، مصاحبه و... حمایت خود را از برنامه‌های دولت اعلام می‌کنند. از جمله برنامه‌های دولت که به‌طور گسترده مورد استقبال گروه‌ها و سازمان‌های غیردولتی قرار گرفته است، دستیابی به فنآوری هسته‌ی ای است. همگامی آن‌ها با اقدامات دولت در سال‌های اخیر از آنچنان شدتی برخوردار بوده است که بنا به اعتراف دوست و دشمن دست‌یابی به این فنآوری را به‌عنوان یک خواست ملی مطرح کرده است. راهپیمایی‌های گسترده در تمام شهرهای ایران، تجمع در اطراف مراکز هسته‌ی ای، اعلامیه‌ها، مصاحبه‌ها و اظهار نظرهای مسئولین و اعضای سازمان‌ها و نهادهای

غیردولتی همگی دلیلی بر این مدعاست که در اینجا به بعضی از این موارد اشاره می‌شود. تشکّل های دانشجویی در این موضوع بسیار فعال عمل کردند که از جمله‌ی آن‌ها انجمنهای اسلامی دانشجویی بوده است. یکی از اعضای انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه تهران و علوم پزشکی در مصاحبه با ایسنا اعلام می‌کند که دستیابی به فنآوری هسته‌ای مسأله‌ای ملی است و اهمیتی در حدّ ملی شدن صنعت نفت و حتی بالاتر از آن دارد. وی در ادامه بیان می‌کند که اگر بتوانیم به این فنآوری در کشورمان دست یابیم جهش بزرگ در دانش‌های مختلف کشور خواهیم داشت. بحث انرژی هسته‌ای بحثی ملی است که اصلاً سلیقه‌ها و علائق گروهی در آن مطرح نیست (جوان، ۸۴/۶/۲۶).

یکی از اعضای انجمن اسلامی دانشگاه تبریز و علوم پزشکی در مصاحبه با ایسنا اظهار می‌کند:

دستیابی به فنآوری هسته‌ای حق مسلم ایران است. حال باید دید این حق مسلم در پیچ و خم نظام بین‌الملل چگونه تقاضا شود. ایشان در ادامه می‌گوید درباره‌ی چگونگی خنثی کردن تبلیغات غرب در مسأله‌ی هسته‌ای ایران باید زمان بندی داشته باشیم و در کوتاه مدّت هرچه سریع‌تر به دنبال جامه‌ی عمل پوشاندن به این خواست ملی باشیم. از جمله اقدامات دیگری که تشکّل های دانشجویی انجام دادند تجمّع در مقابل سفارت کشورهای اروپایی همچون آلمان، فرانسه و انگلیس یا تشکیل حلقه‌ی انسانی اطراف بعضی از مراکز هسته‌ای از جمله سایت نطنز و سازمان انرژی اتمی می‌باشد (شرق، ۸۳/۸/۱۲).

تشکّل های صنفی نیز در حمایت از این برنامه نقش به‌سزایی داشتند که به عنوان نمونه می‌توان به اظهارات قائم مقام دبیر کل جامعه‌ی اسلامی مهندسين اشاره کرد. وی در مصاحبه‌ی خود می‌گوید که ملت ایران و نظام سیاسی ما تصمیم گرفته‌اند به قلّه‌های علمی نزدیک شده و به تکنولوژی مدرن در همه‌ی زمینه‌ها دست یابند. وی با بیان این که ملت ایران محدودیتی در زمینه‌ی پیشرفت علمی برای خود قائل نیست ضرورت دستیابی به تکنولوژی هسته‌ای و چرخه‌ی سوخت را مورد تأکید قرار می‌دهد و می‌گوید دلایل مختلفی وجود دارد که ایران نمی‌تواند از تکنولوژی صلح آمیز هسته‌ای

دست بردارد. یکی از این ضرورت‌ها استفاده از این انرژی در مصارف پزشکی است که نمی‌توان آن را از خارج وارد کرد. وی می‌گوید: ملت ایران و مسئولان نظام جمهوری اسلامی در دستیابی به انرژی صلح آمیز هسته ای موضع یکسانی دارند. وی وحدت و انسجام داخلی را عامل اصلی مقاومت در برابر فشارهای بیگانگان اعلام می‌کند و در ادامه اظهار می‌کند که فشارهای بیگانگان در قبال مسأله‌ی هسته ای به ایران باعث می‌شود به وحدت و انسجام هرچه بیشتر در داخل دست یابیم (رسالت، ۱۷/۳/۸۳).

احزاب و گروه‌های سیاسی با هرگونه گرایش در این که داشتن فنآوری هسته ای حق مسلم ملت ایران است، وحدت نظر داشته و دارند. حتی گاهی اوقات نظرات آن‌ها فراتر از مواضع دولت بوده است. در همین راستا هنگامی که دولت بنابر مصالحی در زمان مذاکره با اروپایی‌ها به تعلیق بعضی از فعالیت‌های هسته ای از جمله سایت نطنز پرداخته بود، اسدا... بادامچیان از رهبران هیأت‌های مؤتلفه‌ی اسلامی از دولت درخواست می‌کند که هرچه زودتر فعالیت سایت نطنز را آغاز کند. وی در قسمتی از مطالب خود می‌نویسد:

دولت اصولگرایی ایران در عین ادامه‌ی مذاکرات و تلاش دیپلماتیک باید به سرعت کار هسته ای صلح آمیز خود را از سرگیرد و آن را به همه‌ی دولت‌ها و آژانس اطلاع دهد و خواست ملت ایران از دولت برگزیده‌ی خود این است که نطنز را راه‌اندازی کند. (شرق، ۸/۸/۸۴).

واقعیت امر این است که دولت و هیأت مذاکره کننده‌ی ایرانی بیش از هر چیز به پشتوانه و عزم ملی و حمایت مردم دلگرمند. عزم و اراده‌ی ملی ایرانیان در سراسر جهان برای دفاع از حق هسته ای امری شناخته شده است و اگر در مجموع موازنه‌ی قوا به سود جمهوری اسلامی تغییر کرده است از آثار همین حمایت‌های مردمی است. دی ولت روزنامه‌ی آلمانی زبان در این باره می‌نویسد: «نه تنها در ایران کسی مخالف برنامه‌ی هسته ای نیست بلکه مردم این کشور حاضر به چشم پوشی از آن نیستند و این بزرگترین چالش پیش روی غرب است» (mehrnews.com).

در همین رابطه خبرنگار روزنامه‌ی آمریکایی یو اس ای تودی در گفتگوهایی که با کارشناسان سیاسی و مردم عادی ایران انجام داده است این جمع بندی را اعلام می‌کند

که برنامه‌ی هسته‌ی ای مایه‌ی مباحثات مردم ایران است و ایران در حوادث منطقه بازیگر مهمی به شمار می‌رود (همان) بنابر این تردیدی وجود ندارد که در صورت تداوم عزم و اراده‌ی ملی در دست‌یابی به فنآوری هسته‌ی ای، می‌توان تمام موانع هر چند دشوار را از سر راه برداشت و به قلّه‌های رفیع این دانش استراتژیک دست یافت. همانطور که مقاومت در مقابل فشارهای غرب و تداوم این جهش علمی محصول عزم و اراده‌ی ملی بوده است. مجله‌ی آسیا تایمز در همین رابطه می‌نویسد:

این همگنی فزاینده... تقویت شده و تأثیر مهمی بر تصور جمهوری اسلامی از نفوذ خود در روابط بین‌المللی داشت. اکنون اهداف خارجی این کشور روشن تر است و این امر نخبگان سیاست خارجی را قادر به تصمیم‌گیری‌های به موقع و مطمئن می‌سازد. این اطمینان هیچ کجا مشهورتر از عرضه‌ی انرژی هسته‌ی ای نیست. گروه مذاکره‌کننده‌ی جدید به ریاست علی لاریجانی... به موفقیت‌های مهمی در در دوازده ماه گذشته، دست یافته است. (basirat.ir).

با توجه به توضیحات مذکور می‌توان به این واقعیت پی برد که نقش ملت ایران که در قالب تشکّل‌های غیر دولتی سازمان یافته است، اساسی‌ترین عامل تداوم پیشرفت در عرصه‌های گوناگون از جمله فنآوری هسته‌ی ای محسوب می‌شود. توطئه‌ها و مخالفت قدرت‌های بزرگ با تداوم فعالیت‌های هسته‌ی ای ایران تنها با حضور همه‌جانبه و گسترده‌ی مردم و سازمان‌های غیر دولتی یا به عبارتی مقاومت ملی خنثی خواهد شد. همان‌طور که پیشرفت‌های هسته‌ی ای که تاکنون بدست آمده، مرهون این حمایت‌ها بوده است؛ بدیهی است که تداوم این پیشرفت‌ها در صورتی امکان‌پذیر خواهد بود که اراده و عزم ملی - که با حمایت‌های مردم و سازمان‌های مردمی متبلور می‌شود - خواستار دست‌یابی کامل به این فنآوری باشد.

نتیجه

با توجه به کارکردهای گوناگون سازمان‌های مردم نهاد همچون افزایش مشارکت، وحدت ملی، جامعه پذیری و تربیت نیروهای کارآمد، آن‌ها نقش مهمی در جهت دهی اراده و عزم ملی ایفا می‌کنند. نوع برنامه‌ها و اهداف این سازمان‌ها می‌تواند این جهت دهی را مشخص کند. در طول سال‌های گذشته که موضوع دست یابی جمهوری اسلامی ایران به فناوری هسته‌ای مطرح شده است، سازمان‌های غیر دولتی اعم از سازمان‌های دانشجویی، صنفی و... به شیوه‌های گوناگون حمایت خود را از این برنامه اعلام کرده‌اند. و در حال حاضر به عنوان یک خواست ملی از آن یاد می‌شود. همین موضوع باعث تقویت مواضع مقامات ایرانی در عرصه‌ی داخلی و بین‌المللی شده است. به طوری که تحلیل گران بین‌المللی و بسیاری از مقامات کشورهای غربی معتقدند که باید برای زندگی با یک ایران اتمی خود را آماده کنند.

با عنایت به تأثیرات شگرف سازمان‌های غیردولتی در افزایش قدرت ملی و در نتیجه تسهیل دسترسی به اهداف و منافع ملی، ضروری است مسئولین مربوط، توجه لازم را به گسترش کمی و کیفی این نوع سازمان‌ها داشته باشند. از جمله راهکارهایی که می‌تواند به این موضوع جامه‌ی عمل بپوشاند، عبارتند از: ۱- وضع قوانین کارآمد و جامع درباره‌ی تشکیل و نحوه‌ی تداوم فعالیت آزاد آن‌ها ۲- حمایت سیاسی، اقتصادی به ویژه مالی و... ۳- آشناساختن مردم با این نوع سازمان‌ها از طرق مختلف به ویژه از طریق رسانه‌های دیداری، شنیداری و نوشتاری.

کتابشناسی

- آلموند، گابریل و دیگران، چارچوبی نظری برای بررسی سیاست تطبیقی، ترجمه: علیرضا طیب، تهران؛ مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۷۶.
- باقری، سیامک، ایران هسته‌ای روندها و چالش‌ها، تهران؛ اداره‌ی سیاسی ستاد

نماینده‌گی ولی فقیه در سپاه، ۱۳۸۳.

- بهزادی، حمید، اصول روابط بین‌الملل و سیاست خارجی، تهران؛ دهخدا، ۱۳۷۳.
- عامری، هوشنگ، اصول روابط بین‌الملل، تهران؛ آگه، ۱۳۷۴.
- علیخانی، علی اکبر، مشارکت سیاسی، تهران؛ سفیر، ۱۳۷۷.
- کاظمی، علی اصغر، روابط بین‌الملل در تئوری و عمل، تهران؛ قومس، ۱۳۷۲.

- Morgenthau, H, Politics Among Nation, New york ; Alfred A. Knopf, 1976

مقالات

- آریا، آرش، (۸۴/۸/۵)، «تشکل‌های آزاد و توسعه»، جهان صنعت.
- اویسی، داوود، (۸۴/۲/۱۱)، «دموکراسی، صنعتی شدن و تشکل‌ها»، جهان صنعت.
- بهاری، رضا، (۸۳/۳/۹)، «تشکل‌های غیردولتی یا هیأت»، شرق.
- پیام آبادگران، تیر ۱۳۸۲، شماره‌ی ۱۹۸.
- جوان، ۸۴/۶/۲۶.
- خبرگزاری مهر (۸۲/۶/۲۱) «آشنایی با فعالیتهای سازمان انرژی اتمی ایران (۲۱)».
- رضایی قلعه تکی، زهرا، ریحانه، شماره ۱۵۵.
- رسالت، ۸۳/۵/۱۷.

- رحیمی، حسین، تابستان ۳۷۸، «نقش احزاب در توسعه‌ی سیاسی و امنیت ملی»، مطالعات راهبردی، شماره‌ی ۴.
- شاهینی، مهدی، (۸۱/۶/۳۱)، «سازمان‌های غیردولتی در جهان امروز»، خراسان - شرق، ۸۳/۸/۱۲.
- شرق، ۸۴/۸/۸.
- شهرداری‌ها، سال دوم، شماره ۱۶، ص ۷۶-۸۰.
- قانع بصیری، محسن، «تشکلهای آزاد بسترهای اصلی و مهم توسعه (N.G.O ها)، پیام مدیران، شماره ۲.
- کوهکن، علیرضا، (۸۲/۱۱/۱۸)، «نقش سازمان‌های غیردولتی در دیپلماسی نوین»، رسالت.
- گودرزی، رضا، «فرصت یابی و هدف گذاری: گامهای اساسی در بنیانگذاری تشکلهای غیر دولتی»، نسل جوان، شماره ۲.
- معماریان، امید، (۸۰/۱/۲۰)، «تشکلهای غیر دولتی جوانان؛ ضرورتها»، نوروز.
- نراقی، حسام الدین، (۸۴/۷/۱۹)، تشکلهای مردمی، پشتوانه‌ی استقلال و اعتماد مردم»، آبادی.

سایتهای اینترنتی

- www.basirat.ir
- www.mehrnews.com